

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΛΑΧΟΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΘΗΝΩΝ (1862 - 1873)

Γ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Δ. Θ.

Μετά τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μισαήλ Ἀποστολίδου († 21.7.1862)¹ συνελθοῦσα ἡ Ἱ. Σύνοδος² τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν 8.8.1862 ἐξέλεξεν ὡς διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας Θεόφιλον Βλαχοπαπαδόπουλον, τῆς μεταθέσεως ταύτης ἐγκριθείσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὀθωνοῦ^{2α}.

Βιογραφία.

Ὁ κατὰ κόσμον Θεόδωρος ἐγεννήθη εἰς Πάτρας τὸ 1780 καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὴν ἐν Ξηροκρήνη Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν (Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν)^{2β}, τῇ προστασίᾳ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, ὅστις μετὰ τὰς σπουδὰς του ἐχειροτόνησεν αὐτὸν διάκονον εἰς Πάτρας (1819), μετονομάσας εἰς Θεόφιλον. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἀνemiχθη ὁ Θεόφιλος εἰς τὰς προκαταρκτικὰς προετοιμασίας διὰ

1. Πρβλ. τὴν περὶ αὐτοῦ μονογραφίαν τοῦ καθηγητοῦ Ἀνδρ. Ἱ. Φουτράκη, Μισαήλ Ἀποστολίδης, ἐν Ἀθήναις 1964, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ, ΙΕ' 1960-1964, σ. 767-805 καὶ Ἱ. Χ. Κωνσταντινίδου, ἄρθρον ἐν ΘΗΕ, Η' 1966, στ. 1165-1166.

2. Τὴν Ἱ. Σύνοδον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπετέλεσαν οἱ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας Θεόφιλος, ὁ Οἰτύλου Προκόπιος, ὁ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν Νεόφυτος Κωνσταντινίδης (κληθεὶς πρὸς συμπλήρωσιν), ὁ Γυθείου Ἰωσήφ καὶ ὁ Θήρας Ζαχαρίας Μαθᾶς (Βασίλειου, [μητροπολίτου] πρ. Λήμνου, Οἱ κατὰ τὰ ἔτη 1833-1900 διατελέσαντες ὡς συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, «Ἐκκλησία» ΛΔ' 1957, σ. 464. Θεοκλήτου Α. Στράγκα, ἀρχιμανδρίτου, Ἐκκλησίας Ἑλλάδος Ἱστορία ἐκπηγῶν ἀψευδῶν 1817-1967, τ. Α', Ἀθήναι 1969, σ. 318.

2α. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἔτος 1862, ἀριθ. 42, σ. 226. Στεφ. Γιαννοπούλου, ἀρχιμανδρίτου, Συλλογὴ τῶν Ἐγκυκλίων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 128. Θεοκλ. Α. Στράγκα, μν. ἔ., σ. 319.

2β. Ἐπεισὸδὸν τι ἐκ τῆς ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ μαθητείας τοῦ τότε Θεοδώρου διηγεῖται ὁ Ἀν. Ν. Γούδας ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ', ἐσφαμένως ἀναγραφομένου ὡς Ζ' (Βίοι Παράλληλοι, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1869, σ. 26-27).

τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ († 1826) καὶ τὴν ἐκ τῆς τοποτηρητείας τῆς ἐπισκοπῆς τούτου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Θηβῶν Ἀγαθαγγέλου Μυριανθούση (10.2.1830—4.5.1831) ἀνέλαβεν οὗτος τὰ καθήκοντα τοῦ τοποτηρητοῦ. Βραδύτερον δέ, ἀποθανόντος τοῦ ἐπισκόπου Ἀχαΐας, ὡς τότε ὠνομάζετο ἡ ἐπισκοπὴ Πατρῶν, Μελετίου (1833-1840), ἀπετέλεσε μέλος τῆς ἐπισκοπικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἐπαρχίας. Τὸ 1852 μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Καταστατικοῦ νόμου τῆς Ἐκκλησίας ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, χειροτονηθεὶς τὴν 14 Σεπτεμβρίου. Τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐποίμανεν ἐπὶ δεκαετίαν μετὰ πολλῆς συνέσεως³.

---

3. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 83-84. Β: Ἀτέση, Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 35. Ὁ ἀρχιμ. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ («Ἐκκλησία» Ε' 1927, σ. 231) τὸναντίον νομίζει, ὅτι παρημέλησε τὴν πνευματικὴν δρᾶσιν καὶ ὅτι κατὰ τὴν ποιμαντορίαν του ὁ κλῆρος τῆς ἐπαρχίας, ἐγκαταλείψας τὰ ἱερά του χρέη, ἀνემειγνύετο εἰς τὴν πολιτικὴν. Τινὲς τῶν κληρικῶν περιέπεσαν εἰς πράξεις μαγείας, τιμωρηθέντες ἐπὶ τούτῳ (αὐτόθι).

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΛΑΧΟΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1862-1873)

Τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατείαν τοῦ Θεοφίλου γεγονότα.

Ἡ ἐν τῷ θρόνῳ τῶν Ἀθηναίων ἀρχιερατεία τοῦ Θεοφίλου συνέπεσεν εἰς ἐποχὴν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν. Δύο μῆνας μόλις μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ἐγένετο ἡ ἔξωσις τοῦ βασιλέως Ὀθωνος (Ὀκτώβριος 1862). Εἰς τὰς δεινὰς ταύτας διὰ τὸ Ἔθνος περιστάσεις ἀνεδείχθη ὁ αἰόδιμος «πολλάκις ἄγγελος εἰρήνης ἐν μέσῳ τῶν διαπληκτιζομένων»⁴.

Τὴν 18ην Μαρτίου 1863 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α΄. Ἀμα τῇ ἀφίξει τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ μητροπολίτης Θεοφίλος προσεφώνησεν αὐτὸν ὡς προκαθήμενος τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὠρκισε τοῦτον ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, ὑπογράψας καὶ τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον μετὰ τοῦ προέδρου τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Τὸ 1864 ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τὸ νέον σύνταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ δύο πρῶτα ἄρθρα περὶ θρησκείας ἐπανέλαβον περίπου τὰ αὐτὰ τοῦ προηγουμένου συντάγματος τοῦ 1844. Προσετέθη μόνον διάταξις, καθ' ἣν «οἱ λειτουργοὶ ὄλων τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐτὴν τῆς πολιτείας μεταχείρισιν, εἰς ἣν καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας»⁵.

Τὸ 1866 ἐγένετο ἡ προσάρτησις τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπακολουθήσασα τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τούτων μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος (1864)⁶.

Οὕτω τῇ 7 Ἰουλίου 1866 ἐπὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Σωφρονίου Γ' ἐξεδόθη ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ πράξις, ἡ ὁποία θεωρεῖ «εὐλογον μὲν ἄλλως, καί, ὡς εἰπεῖν, φυσικὴν οὖσαν συνέπειαν τῆς ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ἀφομοιώσεως, ὁμολογουμένως ἐναπαιτούσης καὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιαστι-

4. «Ἀ ἰ ὶ ὦ ν» 5.7.1873, ἀρ. φ. 2928, σ. 4. Πρβλ. Χ ρ υ σ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηναίων, σ. 84. Βλ. καὶ τὰς ἐπὶ Νεοφύτου ἐκδοθείσας συνοδικὰς ἐγκυκλίους «Περὶ ὁμονοίας, εἰρήνης καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης» τῆς 11.1.1863 καὶ «Περὶ ὁμονοίας καὶ ἀγάπης» τῆς 21.6.1863 ἐν Σ τ. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, Συλλογὴ τῶν Ἐγκυκλιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 383-384 καὶ 387-388.

5. Βλ. τὸ κείμενον παρὰ Β α ρ ν ἄ β α Δ. Τ ζ ω ρ τ ζ ἄ τ ο υ, μητροπολίτου Κίτρους, Ἡ καταστατικὴ νομοθεσία..., ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 64. Πρβλ. Ἀ ν. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1965², σ. 58.

6. Ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καρπὸς πολλῶν ἀγώνων, ἱστορεῖται διεξοδικῶς εἰς τὰς πολιτικὰς ἱστορίας, π. χ. Σ π. Μ α ρ κ ε ζ ι ν η, Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τ. Β', σ. 22-23. Πρβλ. καὶ τὰ βιβλία: Ἡ λ. Ζ ε ρ β ο ὕ-Ἰ α κ ω β ἄ τ ο υ, Ἑπτανησιακὸς Ριζοσπαστισμὸς, Ἀθῆναι, Κ. Δ ο μ β ἄ ρ δ ο υ, Τὸ ἐνωτικὸ κίνημα στὰ Ἑπτάνησα, Εἰσαγωγὴ-Ἐπιμέλεια Σπ. Μυλωνᾶ, Ἀθῆνα 1965.

κῶν»⁷. Ἡ πράξις αὕτη ἐξεδόθη κατόπιν τῆς ἀπὸ 1 Ἰουνίου τοῦ ἔτους ἐκείνου αἰτήσεως τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος⁸.

Ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος παρουσίασεν ὠρισμένας δυσκολίας. Ἀντέδρα κατ' αὐτῆς ὁ μητροπολίτης Κεφαλληνίας Σπυρίδων Κοντομίχαλος, ὅστις συνειργάζετο στενῶς μετὰ τοῦ πολιτικοῦ Γ. Τυπάλδου-Ἰακωβάτου, ὁ ὁποῖος σταθερῶς καὶ μετὰ τὴν κάμψιν τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὡς ἄνω μητροπολίτου ὡς καὶ τοῦ Ζακύνθου παρέμεινεν ὑπέρμαχος τῆς ἀνθενωτικῆς, θὰ ἔλεγέ τις, ἀπόψεως μέχρι τοῦ θανάτου του (1882)⁹.

Ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος ἠτύχησε νὰ βαπτίσῃ τὴν 22.8.1868 τὸν τότε διάδοχον καὶ κατόπιν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνον ΙΒ', ἡ γέννησις τοῦ ὁποίου εἶχε συγκινήσει βαθέως τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἀνεγερθῇ ὡς μνημεῖον εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου Ὁμονοίας¹⁰, καθὼς καὶ δύο ἐκ τῶν ἀδελφῶν του¹¹. Διὰ τὴν βάπτισιν τοῦ διαδόχου συνῆλθεν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὑπέβαλε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐζήτηι τὴν βελτίωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων¹². Εἶχον προηγηθῆ σχετικαὶ ἐνέργειαι τῆς Ἱ. Συνόδου, ἥτις ὑπέβαλε νομοσχέδια περὶ τῆς Ἱ. Συνόδου, περὶ ἐπισκοπῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ περὶ κανονισμοῦ τῶν μοναστηρίων, συνοδεύσασα ταῦτα καὶ μὲ τὴν ἀναγκαιούσαν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν¹³.

Σοβαρὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Θεοφίλου καὶ τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων

7. Τὸ κείμενον τῆς πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ταύτης πράξεως μετὰ τοῦ συνοδευόντος αὐτὴν διαβιβαστικοῦ ἐγγράφου, φέροντος ἀριθ. πρωτ. 3446/2230 ὡς καὶ τῆς συνοδικῆς ἐγκυκλίου ὑπ' ἀριθ. 6196/21. 7. 1866, δι' ἧς ἐκοινοποιήθη αὕτη εἰς τοὺς ἱεράρχας, βλ. ἐν Θ. Σ τ ρ ά γ κ α, μν. ξ., σ. 322-324, Σ τ. Γ ι α ν ν ο π ο ὄ λ ο υ, Συλλογὴ σ. 77-81. Πρβλ. Β α ρ ν ά β α Δ. Τ ζ ω ρ τ ζ ά τ ο υ, μν. ξ., σ. 45-48.

8. Λεπτομερείας περὶ τοῦ ζητήματος βλ. ἐν Σ π. Ν. Ἀ β ο ὄ ρ η, Τὰ Ἐκκλησιαστικά τῆς Ἑπτανήσου 1815-1867, Ἀθήναι 1965 καὶ ἰδίαι τὸ β' μέρος: σς 93-118. Ἐν Ἑπτανήσῳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἤρξατο ἰσχύουσα ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1866, δυνάμει τοῦ νόμου ΡΝ' τῆς 23.1.1866 (Β α ρ ν ά β α Δ. Τ ζ ω ρ τ ζ ά τ ο υ, μν. ξ., σ. 48, σημ.).

9. Βλ. καὶ Α. Δ. Κ υ ρ ι α κ ο ὕ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. Γ', σ. 169, Γ. Ι. Κ ο ν ι δ ά ρ η, Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 379. Τ ο ὕ α ὐ τ ο ὕ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. β', τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 256-257.

10. Πρβλ. Θ. Σ τ ρ ά γ κ α, μν. ξ., σ. 324-325. Τ ο ὕ α ὐ τ ο ὕ, Ἀναμνηστικὸν ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου Ὁμονοίας - Ἀθηνῶν 1871-1971, β' ἔκδοσις, Ἀθήναι 1971.

11. Τοὺς βασιλόπαιδας Γεώργιον καὶ Νικόλαον.

12. Χ ρ υ σ. Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῇ 1900ῃ..., σ. 144.

13. Παρὰ Θ. Σ τ ρ ά γ κ α, μν. ξ., σ. 363-375.

ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀρχιμ. Ἀλεξάνδρου Λυκούργου ὡς ἀρχιεπισκόπου Σύρου καὶ Τήνου. Οὗτος ἐξελέγη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 30 Ἰουλίου 1865, ἡ δὲ ἐκλογή του ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Παρὰ ταῦτα ἡ χειροτονία αὐτοῦ ἀνεβλήθη ἐπ' ἀόριστον, διότι δῆθεν δὲν εἶχετο στερρῶς τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων, καθ' ὅσον τὸ 1861 εἶχε κατηγορηθῆ εἰς τὴν Σύνοδον, ὅτι δὲν ἐδίδασκεν ὀρθῶς περὶ θεοπνευστίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς¹⁴. Ἡ παράτασις τῆς ἀναβολῆς τῆς χειροτονίας ἐδημιούργησε διαίρεσεις καὶ ἐπεισόδια ἐν Σύρῳ, ὡς ἐγνώριζε τῇ Συνόδῳ ἀναφορὰ τῆς οἰκείας Ἐπισκοπικῆς Ἐπιτροπῆς¹⁵. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεόφιλος ἀνέβαλε τὴν τέλεσιν τοῦ μηνύματος, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς συνοδικῆς περιόδου 1865-1866, οἱ ἐν λόγῳ ἀρχιερεῖς ἠναγκάστησαν νὰ ἀποστείλουν πρὸς αὐτὸν ἐγγραφον, ἵνα ὑπογράψῃ τὸ μήνυμα. Τελικῶς δὲ ὁ Θεόφιλος συγκατετέθη καὶ ἐτελέσθη ἡ χειροτονία τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου εἰς ἀρχιερέα τὴν 12 Ἰουλίου 1866, ἀφεῖ προηγουμένως ἔδωκε λίβελλον πίστεως¹⁶.

Τὸ 1863 (3 Αὐγούστου) ἐξεδόθη συνοδικὴ ἐγκύκλιος, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεδοκιμάζετο καὶ ἀνεθεματίζετο βιβλιάριον τοῦ γνωστοῦ εὐαγγελικοῦ ἱεροποστόλου Ἰωάν. Κίγκ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπάντησις Ἰωάν. Κίγκ πρὸς τὴν πραγματείαν τὴν ἐνυπογραφομένην οἱ δύο κληρικοί... ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καρυστίας Μακαρίου Καλλιάρχου»¹⁷. Τὸ ὡς ἄνω ἔργον τοῦ Μακαρίου Καλλιάρχου «Οἱ δύο κληρικοί» ἐξεδόθη τὸ 1863.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπίσης ἐκυκλοφόρησεν ἐν Ἀθήναις μετὰ τὴν «Ἀπάντησιν» τοῦ Ἰωάν. Κίγκ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου ἀνταπάντησις ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνασκευὴ ἢ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐπιστολὴν Ἰωάν. Κίγκ, ἀπευθυνθεῖσαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Καρυστίας ἀπέναντι τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης πραγματείας "Οἱ δύο κληρικοί" ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Καρυστίας Μακαρίου Καλλιάρχου».

Τὸ 1865 ὁ Καρυστίας Μακάριος Καλλιάρχης διεμαρτυρήθη δι' ἐπιστολῆς, δημοσιευθείσης εἰς τὴν «Παλλιγενεσίαν» τῆς 12 Φεβρουαρίου, διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀφιξίν τοῦ Ἑρνέστου Ρενάν, συγγραφέως τοῦ γνωστοῦ βιβλίου «Βίος τοῦ Ἰησοῦ»¹⁸.

14. Β. Ἀτέση, Ἐπίτομος..., Α', σ. 275-276. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, ἔ. ἀ., σ. 35. Δημ. Σ. Μπαλάνο, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σύρου Τήνου καὶ Μήλου Ἀλέξανδρος Λυκούργος (1827-1875), ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 16-19. Ἰ. Χ. Κωνσταντινίδου, ἄρθρον ἐν ΘΗΕ, τ. Β' 1963, σ. 112-113.

15. Ὑπ' ἀρ. 1210/15.3.1866. Βλ. Β. Ἀτέση, Ἐπίτομος..., Α', σ. 276.

16. Τὸ κείμενον βλ. ἐν Β. Ἀτέση, Ἐπίτομος..., Α', σ. 277-278.

17. Τὸ κείμενον βλ. ἐν Στ. Γιαννοπούλου, Συλλογή..., σ. 444-445.

18. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη, Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Καρύστου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1955, σ. 28.

Τὸ 1866 ἐξεδόθη ἐγκύκλιος τῆς Ἱ. Συνόδου, ἣτις ἀπεκέρησε ὡς ἀντι-χριστιανικὸν καὶ κακόηθες τὸ βιβλίον τοῦ Ἐ. Δ. Ροῦτδου «Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα» (1866)¹⁹.

Τὸ 1866 ἐπίσης ἐνεφανίσθη δρῶν καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις ὁ ἐκ Σίφνου καταργόμενος ἐνθουσιώδης διδάσκαλος Ἀπὸστολος Μακράκης, δημιουργήσας περὶ αὐτὸν θρησκευτικὴν καὶ πατριωτικὴν κίνησιν. Θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας μεταρρυθμιστὴν τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας ἐδημιούργησε μὲ τὴν δξύτητά του φανατισμὸν καὶ ἐπεισόδια, λόγῳ τῶν ἐπιθέσεών του κατὰ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ καθεστῶτος καὶ ἰδίᾳ τῆς μασονίας. Εἰς τὰς Πάτρας ἐγένοντο βιαιοπραγίαι κατὰ τῶν μασόνων, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων συνελήφθη ὁ Μακράκης καὶ ἐφυλακίσθη, ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἠθρώθη ὑπὸ τοῦ κακουργοδικείου Σύρου.

Πρὸς διάδοσιν τῶν ἰδεῶν του ἐξέδωκε τὰς ἐφημερίδας «Δικαιοσύνη» (Σεπτ. 1866-1867) καὶ «Λόγος» (1867), τὴν τελευταίαν αὐτοχαρακτηριζομένην ὡς «ἐφημερίδα τῆς ἐν Χριστῷ θρησκείας, πολιτείας καὶ φιλοσοφίας» καὶ ὠργάνωσεν ἰδίαν σχολὴν τὴν «Σχολὴν τοῦ Λόγου», ὅπου ἐδίδασκε τὸ σύστημα τῶν ἰδεῶν του. Περὶ αὐτὸν συνηθροίσθησαν κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ ἀπληρτίσθη κίνησις ἀξιόλογος²⁰.

Ἡ «σύναξις τῶν πρεσβυτέρων».

Τὸ 1870 ἐδημιουργήθη ἐν Ἀθήναις ἀξιόλογος θρησκευτικὴ κίνησις διὰ τῆς ἰδρύσεως συλλόγου, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σύναξις τῶν πρεσβυτέρων», μὲ ἀνκαινιστικὸν πρόγραμμα. Ἦτο δηλ. σύλλογος ἐγγάμων ἱερέων καὶ ἐπεδίωκε τὴν «καθίδρυσιν Κυριακῶν σχολείων πρὸς χριστιανικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν» καθὼς καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ κοσμικοῦ κλήρου.

Ἡ «Σύναξις τῶν πρεσβυτέρων» συνεστήθη τὴν 6-10-1870 καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 44 πρεσβυτέρων τῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Κηφισιάς καὶ Ἀμαρουσίου²¹. Ὁ σύλλογος ἐκεῖνος, λόγῳ τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, ἀπέκτησεν ἀμέσως τὴν συμπάθειαν τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, ἐπίλεκτα μέλη τῆς ὁποίας προσεφέρθη-

19. Στ. Γιαννοπούλου, σ. 446-447, Θεοκλ. Στράγκα, σ. 341-342, Περὶ τοῦ Ἐμμ. Ροῦτδου (1835-1905) βλ. Κλ. Β. Παράσχου, Ἐμμ. Ροῦτδης. Ἡ Ζωή, τὸ ἔργο, ἡ ἐποχή, τ. Α', Ἀθήνα 1942, τ. Β', Ἀθήνα 1950. Πρβλ. καὶ βιβλιοκρισίαν αὐτοῦ ὑπὸ Γ. Βερίτη, «Ἀκτίνες» ΣΤ' 1943, σ. 220-223.

20. Περὶ τοῦ Ἀπ. Μακράκη βλ. καὶ κατωτέρω.

21. Τὸ ἰδρυτικὸν αὐτῆς ἐξεδόθη εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Σύναξις πρεσβυτέρων» Ἐταιρεία τῶν ἐγγάμων ἱερέων τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλληνικῆς φυλῆς «Κυριακὰ Σχολεῖα-Κοσμικοῦ κλήρου ἀνόρθωσις. Ἀθήνησιν 1870. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Θέμιδος», ἐδημοσιεύθη δὲ ἐν μέρει καὶ ὑπὸ Νικολάου Παπαδοπούλου, πρωτοπρεσβυτέρου, εἰς περιοδ. «Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα», Κ' 1954, Ἰούλιος, σ. 17, Ὀκτώβριος, σ. 14.

σαν να συνδράμουν το έργο του, έγγραφέντα ως επίτιμα μέλη αὐτοῦ. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο ὁ καθηγητὴς Παῦλος Καλλιγᾶς. Ἰδρυσε δὲ κυριακὰ σχολεῖα πρῶτον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης καὶ κατόπιν εἰς ἄλλους ναοὺς τῆς πρωτεύουσας, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν περιχώρων²².

Ὁ μητροπολίτης Θεοφίλος, ἐνῶ ἀρχικῶς ἐνέκρινε τὴν ἴδρυσιν τῆς «συνάξεως», κατόπιν ὁμῶς, λαβὼν ὑπ' ὄψει κατηγορίαν τῶν ἐν Ἀθήναις ἱερομονάχων, οἱ ὅποιοι ἀπεκλείσθησαν αὐτῆς, ἐθεώρησεν, ὅτι ἡ κίνησις περιεῖχεν ὑποπτον καὶ ἀντιπειθαρχικὸν χαρακτῆρα καὶ διέταξε τὴν διάλυσιν αὐτῆς²³. Ἡ θλιβερὰ αὕτη στάσις τοῦ Θεοφίλου ἀπεδείχθη ἐπιβλαβεστάτη διὰ τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας καὶ ἐγέννησε πολλὴν τὴν ἀντίδρασιν, ἰδίᾳ τῶν λαϊκῶν συνεργατῶν τῆς κινήσεως²⁴.

Ἄλλαι ἐνέργειαι τοῦ μητροπολίτου Θεοφίλου.

Τὸ 1871, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ μητροπολίτου Θεοφίλου, τῇ βοθηεῖα τῆς βασιλίσσης Ὀλγας, ἐγένετο ἡ εἰς Ἀθήνας ἐκ Ρωσίας ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ ἐθνομάρτυρος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε' (25 Ἀπριλίου), ὄργανωθεισῶν ἐπὶ τούτῳ συγκλητικῶν τελετῶν²⁵. Τοῦτο ἐναπετέθη εἰς μαρμαρίνην λάρνακα, ἔργον τοῦ Τηνίου γλύπτου Φυτάλη, τοποθετηθεῖσαν πλησίον τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ἀριστερὸν κλιῖτος τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν²⁶.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον, δι' ἧς συνίστα τὴν

22. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, σ.85. Π. Μπρατσιώτου, Ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς ὡς χριστιανὸς ἐπιστήμων, «Θεολογία» ΚΒ' 1951, σ. 37-38. Κ. Κούρκουλα, Τὸ κατηχητικὸν σχολεῖον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» ΔΕ'), Ἀθῆναι 1965, σ. 19, ὑποσ. 3.

23. Τὸ ἔγγραφο τοῦ Θεοφίλου βλ. εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αἰὼν» ἀρ. 2650 τῆς 22.2. 1871, σ. 2.

24. Π. Μπρατσιώτου, μν. ἔ., σ. 38. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Σελίδες ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, β' Τὰ πρῶτα Κυριακὰ Σχολεῖα ἐν Ἀθήναις, «Ἀνάπλασις ΜΑ' 1928, σ. 120-121. Κ. Κούρκουλα, μν. ἔ., σ. 24. Βλ. τὴν ἀπάντησιν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐπιτίμων μελῶν τῆς «Συνάξεως τῶν πρεσβυτέρων» εἰς ἐφημ. «Αἰὼν» ἀρ. 2664 τῆς 7.4.1871, σ. 3-4. Πρβλ. καὶ τὰς ἐγκυκλίους τοῦ μητροπολίτου Θεοφίλου εἰς ἐφημ. «Αἰὼν» ἀρ. 2669 τῆς 15.4.1871, σ. 2-3.

25. Σχετικὰς ἐγκυκλίους τῆς Ἱ. Συνόδου βλ. ἐν Γεωργίου Παπαδοπούλου, μν. ἔ., σ. 585-566. Θ. Στράγκα, μν. ἔ., σ. 326-331. Πρβλ. καὶ ἄρθρον «Τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου» εἰς ἐφημ. «Αἰὼν», ἀρ. 2669 τῆς 15.4.1871, σ. 1. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, σ. 87-88.

26. Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως... ἐπιμελεῖα τοῦ αἰδεσμ. Εὐαγγέλου Μπονώρη, πρωτοπρεσβυτέρου, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 18-19. Τὸ λείψανον τοῦτο μετεφέρθη ἐσχάτως (1971) εἰς τὸ ὑπὸ τὸν καθεδρικὸν ναὸν κατασκευασθὲν παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ε'.

έγγραφῆν εἰς ἐπανεκδιδόμενα συγγράμματα Γρηγορίου Ε' (Μετάφρασιν τῶν περὶ Ἱερωσύνης λόγων τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ Μικρὸν Κυριακοδρόμιον μετ' ὁμιλίας ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν περικοπῶν)²⁷.

Ὁ ἀρχιμ. Θεόκλ. Στράγκας δημοσιεύει 25 ἐγκυκλίους, εἴτε τοῦ Θεοφίλου ὡς μητροπολίτου εἴτε τῆς Ἱ. Συνόδου, ὡς καὶ ἐγγραφον τῆς Συνόδου πρὸς τὸν Χαλκίδος καὶ σχέδιον τροποποιήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας (νόμοι Σ' καὶ ΣΑ')²⁸. Τινὲς τούτων ἀναφέρονται εἰς τὰ καθήκοντα τῶν ἱεροκλήρων, ὡς αἱ ὑπ' ἀρ. 7, 13, 15, 16, ἄλλαι δὲ εἰς ἄλλα διοικητικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως ζητήματα. Ἐκ τούτων ὅμως λαμβάνει τις εἰκόνα περὶ τῶν ἀπασχολούντων τὴν Ἐκκλησίαν ζητημάτων. Ἐν πρώτοις ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας σύσφιγξις καὶ ἐπιβολὴ ἐδημιούργει ἀσφυκτικὸν κλοιὸν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, ἥτις προσεπάθει κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἀπαλλαγῇ τούτου, χωρὶς βεβαίως νὰ ἐπιτυχάνῃ τοῦτο. Ἀξιόλογον εἶναι τὸ προταθὲν νομοσχέδιον τροποποιήσεως τοῦ ὑφισταμένου καταστατικοῦ νόμου, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς φανερώνει τὴν ἀγωνίαν τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ρυθμίση ἐλευθερώτερον καὶ κανονικώτερον τὰ τοῦ οἴκου της²⁹.

Ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος προσεπάθησεν ἐξ ἄλλου νὰ προωθήσῃ τὸ μισθολογικὸν ζήτημα τῶν ἐφημερίων χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ πολλὰ πράγματα. Σθενερὰν ἐτήρησε στάσιν εἰς δύο περιπτώσεις: Ἀπηγόρευσε τὸ κηρύττειν εἰς ἱεροκήρυκα ἀσεβήσαντα πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀντετάχθη εἰς τὸν διορισμὸν ὡς ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρὸς ἀσεβοῦς πρὸς τὴν θρησκείαν³⁰.

Θάνατος τοῦ Θεοφίλου.

Τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1873 ἀπεβίωσεν εἰς βαθύτατον γῆρας³¹ ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος, κηδευθεὶς μετὰ πολλῶν τιμῶν, παρουσίᾳ τῶν βασιλέων Γεωργίου καὶ Ὀλγας, τὴν ἐπομένην³².

Ὁ αἰδίδιμος ἱεράρχης «ἐστερεῖτο βαθείας ἐκκλησιαστικῆς παιδείας», ἐκοσμεῖτο ὅμως ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς ἐλεημοσύνης³³. Ἐδαπάνᾳ ἀφειδῶς πρὸς συντήρησιν πενομένων οἰκογενειῶν, κατακτῆσας οὕτω τὴν γε-

27. Θεοκλ. Στράγκας, μν. ξ., σ. 328-331.

28. Θεοκλ. Στράγκας, μν. ξ., σ. 302, 319.

29. Βλ. ἀνωτέρω.

30. Ἀνδρ. Κεραμίδα, Ἐκκλησία καὶ Κράτος ἐν Ἑλλάδι (Κριτικὴ ἐπισκόπησις τῶν καρπῶν τῶν νόμων Σ' καὶ ΣΑ' (1852-1923), «Ἀνάπλασις» 1953, ἀρ. φ. 2, σ. 31.

31. «Αἰὼν» 2.7.1873, σ. 4. Ἐπομένως δὲν ἐτελεύτησε τὴν 5ῃν Ἰουλίου ὡς ἀναγράφουν οἱ Β. Ἀτέσης (Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν..., ξ. ἀ., σ. 50) καὶ Θ. Στράγκας (μν. ξ., σ. 375).

32. «Αἰὼν» 4.7.1873, σ. 4.

33. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, σ. 84.

νικήν συμπάθειαν καὶ τὸν κοινὸν σεβασμὸν. Ἦτο «προσηνῆς καὶ γλυκύτατος τοὺς τρόπους»³⁴. Τινὲς ἕμως δὲν ἐδίστασαν νὰ ρυπάνουν τὴν φυσιογνωμίαν του διὰ τῆς δημοσιεύσεως κακεντρεχοῦς κατ' αὐτοῦ λιβέλλου (1866)³⁵.

Θεολογικὴ κίνησις κατὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Θεοφίλου.

Κατὰ τὰ ἔτη 1857-1871 ἐξεδίδετο τὸ περιοδικὸν «*Ἐὐαγγελικὸς Κήρυξις*» ἀρχικῶς μὲν κατὰ μῆνα ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Κ. Κοντογόνου καὶ Δ. Κλεόπα (†1861), κατόπιν δὲ ὑπὸ μόνου τοῦ Κ. Κοντογόνου. Τὸ 1869 ἐξεδόθη τοῦτο εἰς β' περίοδον διαρκέσασαν μέχρι τοῦ 1871, καθ' ἣν εἰς τὴν σύνταξιν πλὴν τοῦ Κ. Κοντογόνου προσετέθησαν ὁ καθηγητῆς Νικηφόρος Καλογεράς καὶ ὁ Ἀριστ. Σπαθάκης.

Τὸ 1859 ἐξεδόθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ἀρχιμ. Ἀλεξάνδρου Λυκούργου καὶ τοῦ ὑφηγητοῦ Ἀντ. Μοσχάτου τὸ περιοδικὸν «*Ἱερομνημῶν*».

Δρῶντες θεολόγοι καθηγηταὶ ἐκτὸς τοῦ Κ. Κοντογόνου († 1878) ἦσαν οἱ Παν. Ρομπότης (1858-1875), ἀρχιμ. Ἀλεξ. Λυκούργος (1860-1866), ἀρχιμ. Θεόκλητος Βίμπος (1860-1869). Νέοι καθηγηταὶ ἐνεφανίσθησαν, διορισθέντες ἀρχικῶς ὡς ἔκτακτοι, οἱ: Ἀν. Διομήδης Κυριακός (1868), Νικόλαος Δαμαλάς (1868), ἀρχιμ. Νικηφόρος Καλογεράς (1868) καὶ Παν. Παυλίδης (1869).

Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος διηκόνησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν θεολογίαν ὁ ἀρχιμ. Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος (†1872), ἐφημέριος ἐν Λειψία, ὅστις ἐδημοσίευσεν ἀξιολόγους μελέτας³⁶.

Τὸ 1866 ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀπόστολος Μακράκης. Ὁμίλει εἰς τὴν πλατεῖαν Ὀμονοίας καὶ ἐξέδωκε τὰς ἐφημερίδας «*Δικαιοσύνη*» (Σεπτ. 1866-1867) καὶ «*Λόγος*» (1867) καὶ κατῴρωσε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς κοινῆς γνώμης πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα.

Τὸ 1869 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Διομήδους Κυριακοῦ ἡ «*Ὀρθόδοξος Ἐπιθεώρησις*». Ταύτης ἐκυκλοφορήθησαν δύο τόμοι μέχρι τοῦ 1871. Συνέχειαν δὲ ἀποτελεῖ τὸ κατὰ τὸ 1880 ἐκδοθὲν περιοδικὸν «*Θρησκευτικὴ Φωνή*»³⁷.

34. Τοὺς ἀνωτέρω χαρακτηρισμοὺς ἀναγράφει ἡ σοβαρὰ ἐφημερίς τῆς ἐποχῆς «*Αἰὼν*» ἐν φ. 4.7.1873, σ. 2-4. Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἔ. ἀ.

35. Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου, *Τὰ ἀπόκρυφα τοῦ κ. Θεοφίλου Βλαχοπαπαδοπούλου*, ἐν Σμύρνῃ 1866.

36. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, «*Θεολογία*» Β' 1924, σ. 277-281. Θεόδωρου Παπαγεωργίου, ἄρθρον ἐν «*Ἀχαϊκῶν*» Γ' 1939, ἀριθ. 8, σ. 13-36. Στ. Γ. Παπαδοπούλου, Δημητρακόπουλος Ἀνδρόνικος, «*ΘΗΕ*» Δ' 1964, στ. 1038-1041.

37. Ν. Θ. Μπουγάτσου, Βιβλιογραφία Ἑλληνικοῦ Θρησκευτικοῦ Τύπου (1826-1966), «*Θεολογία*» ΛΘ' 1968, σ. 673. Τοῦ αὐτοῦ, *Θρησκευτικὴ Φωνή*, «*ΘΗΕ*» ΣΤ' 1966, στ. 553.

Οἱ ἐπὶ Θεοφίλου ἐκλεγέντες ἀρχιερεῖς³⁸.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θεοφίλου ἐξελέγησαν καὶ ἐχειροτονήθησαν οἱ ἐξῆς νέοι ἀρχιερεῖς:

Πατρῶν καὶ Ἡλείας Κύριλλος Χαιρωνίδης, κατὰ Μάϊον 1866.

Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας Γεράσιμος Καλοκαιρινός, κατ' Ἰούλιον 1866.

Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, χειροτονηθεὶς κατ' Ἰούλιον 1866.

Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας Βαρθολομαῖος Σωτηριάδης, κατ' Ἰούλιον 1866.

Ἀργολίδος Δανιὴλ Πετρούλιας, κατ' Ἰούλιον 1867.

Καλαβρῦτων καὶ Αἰγιαλείας Εὐθύμιος Ἀλεξανδρόπουλος, κατ' Ἰανουάριον 1868.

Ζακύνθου Νικόλαος Κατραμῆς, κατὰ Μάϊον 1868.

Οἰτύλου Προκόπιος Μελισσαρόπουλος, κατὰ Δεκέμβριον 1868.

Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Θεόκλητος Βίμπος, κατ' Ἰανουάριον 1869.

Γυθείου Παρθένιος Χρυσικάκης, κατ' Αὐγούστον 1869.

Κερκύρας Ἀντώνιος Χαριάτης, κατ' Αὐγούστον 1870.

Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας Ἰγνάτιος Ζερβόπουλος, κατ' Αὐγούστον 1871.

Τοσαῦτα ἐν συντομίᾳ περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοφίλου Βλαχοπαπαδοπούλου καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατείαν αὐτοῦ γενομένων ἐν τῇ αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

38. Στ. Γιαννοπούλου, μν. ξ., σ. 217-218. Θεοκλ. Στράγκα, μν. ξ., σ. 610.